

A close-up photograph of a person's hand, wearing a light-colored sweater with dark stripes on the sleeve, resting on a blue solar panel. The solar panel is part of a larger array, with white grid lines visible. The background is a blurred outdoor setting with greenery and a clear sky.

TEMAPLATTFORMENS
KORTVERSION AV

Grön omställning och arbetsliv

Innehåll

Förord	3	Den gröna omställningens konsekvenser för det svenska arbetslivet	17
Sammanfattning	5	Sysselsättningseffekter i Sverige och Norden	17
Inledning	7	Omställning till cirkulär ekonomi	19
Perspektiv på grön omställning och arbetsliv	8	Jämställdhet och jämlikhet	20
Vad är grön omställning?	8	ESF-rådets målgrupper och grön omställning	21
Vad säger forskningen om grön omställning och arbetsliv?	10	Vad är grön omställning och hållbart arbetsliv för organisationerna?	21
Direkta sysselsättningseffekter	10	Hur arbetar organisationerna med grön omställning och arbetsliv?	21
Sysselsättningseffekter från den cirkulära ekonomin	10	Hinder för integrering av grön omställning och hållbart arbetsliv i ESF-projekt	22
Indirekta sysselsättningseffekter	11	Hur kan ESF-rådet stödja arbetet med grön omställning och hållbart arbetsliv?	22
Omställning inom olika sektorer	11	Sammanfattning	23
Gröna jobb och utbildningsbehov	12	Rekommendationer till ESF-rådet	26
Jämställdhet och jämlikhet	13		
Anställningsvillkor	14		
Rättvis omställning och partnerskap för omställning	15		
Förutsättningar för arbetsmiljöarbetet	16		

Citera oss gärna
men glöm inte att
ange källan

Temaplattformens kortversioner är en serie publikationer som ges ut av Socialfondens temaplattform för hållbart arbetsliv. De är sammanfattningar av längre rapporter som finansierats av Europeiska socialfonden Forte. Publikationen har samma titel som originalrapporten. Båda kan laddas ner på www.esf.se och www.forte.se

Rapportförfattare : IVL/Svenska miljöinstitutet- Peter Bjerkesjö, Fanny Isaksson Lantto, Liisa Perjo, Johan M. Sanne.

Foto: Scandinav, Mikael Blomkvist/Pexels.

Layout: Granath Tryck: BrandFactory 2021

Förord

Med den här skriften ville vi ta reda på hur ESF-rådet kan arbeta proaktivt för att stärka individer på och utanför arbetsmarknaden och samtidigt bidra till den gröna omställningen.

Kortversionen är skriven av Peter Bjerkesjö, Fanny Isaksson Lantto, Liisa Perjo och Johan M. Sanne, alla på IVL/Svenska miljöinstitutet. Den bygger på en längre rapport med samma titel som togs fram på uppdrag av Forte, Formas och Socialfondens temaplattform för hållbart arbetsliv. I den har forskarna tittat på befintlig forskning, kunskapsluckor samt tagit fram en definition av vad grön omställning kan vara ur ett arbetslivsperspektiv.

I kortversionen finns också en analys av ett antal intervjuer med olika aktörer i ESF-sfären som projektägare, arbetstagar- och arbetsgivarorganisationer och myndigheter. Intervjuerna har handlat om möjligheter och förutsättningar för att arbeta med grön omställning med stöd av ESF-finansiering. Vi vill här passa på att rikta ett tack till intervjupersoner och andra som bidragit med kloka tankar och inspel till rapporten.

Det står klart att det finns både en önskan om att arbeta med grön omställning från projektägarnas sida och goda möjligheter för ESF-rådet att på olika sätt bidra till den gröna omställningen. Förhoppningen är att den här skriften fungera som kunskapskälla och inspiration.

Sammanfattning

Samhällets gröna omställning kommer att innebära genomgripande förändringar på alla samhällsnivåer och i alla sektorer. Att öka kunskapen och förståelsen för hur denna omställning kan komma att se ut och komma att påverka arbetslivet, är avgörande för att underlätta och skapa förutsättningar för att utforma lämpliga åtgärder. Den gröna omställningen och hur den ska genomföras finns det fler än ett svar på, likväl som vilka tänkbara konsekvenser grön omställning får för arbetslivet och dess organisationer.

I kunskapssammanställningen *Grön omställning och arbetsliv – Kunskapsläge och fortsatta forskningsbehov*, identifieras fyra perspektiv på grön omställning. **Fossilfri omställning** är en huvudsakligen teknisk analys av hur omställningen till det fossilfria eller klimatneutrala samhället kan gå till, med inriktning på utmaningar och möjligheter inom olika sektorer. **Grön tillväxt** är en ekonomisk-politisk strategi som syftar till att skapa fortsatt ekonomisk tillväxt, gröna jobb och investeringar. **Cirkulär ekonomi** handlar om att minska användningen av både ändliga och förnybara resurser genom att så långt som möjligt cirkulera produkter, komponenter och material med så högt nyttjande som möjligt. **Socio-ekologisk omställning** rymmer en bredd av kritiska perspektiv på rådande samhällsutveckling och system samt ett ifrågasättande av grön tillväxt som hållbar strategi.

De sektorer som berörs mest av grön omställning i Sverige är energi, transporter, bygg, industri samt jord- och skogsbruk. Flera branscher kommer att behöva förändras i grunden och viss produktion måste minska eller avvecklas. Nya branscher och ny typ av produktion kommer att växa fram för att möjliggöra omställning av andra branscher, exempelvis vätgas och batteritillverkning.

Gröna jobb kan ses som en skala av nya kompetenskrav, vilket ökar omställningsbehovet totalt men fördelas olika mellan olika yrkesgrupper:

- **Helt nya yrkeskategorier i nya och existerande branscher** utgör en mindre andel av de nya jobben. Till exempel nya yrken med medelhöga krav såsom vindturbin-operatörer och de som installerar solpaneler: för dessa krävs helt nya utbildningar.
- **Stora förändringar i många existerande arbeten** vilket kan kräva längre utbildning eller annan typ av utbildning för att lära sig mer omfattande tekniska färdigheter och kunskaper. Det kan gälla exempelvis takläggare, VA-tekniker och rörmokare.
- **De flesta arbeten ändras till en mindre del**, med färdigheter som de anställda kan lära sig i arbetet eller genom kortare kurser. Exempel på sådana branscher är avfallshantering.

ESF-rådet kan använda **två övergripande strategier** för att bidra till samhällets gröna omställning. Den ena strategin är att arbeta med miljömässig hållbarhet som ett horisontellt kriterium och obligatoriskt krav för samtliga projekt som beviljas medel från Socialfonden. Det innebär att samtliga projekt och projektägare behöver beakta hur de kan bidra till grön omställning. Den andra strategin är att formulera utlysningar som finansierar projekt där projektidén innebär att ta sig an problem, möjligheter och omställningsbehov av strategisk betydelse för samhällets gröna omställning. Det kan röra sig om omställning inom befintliga branscher alternativt insatser för utveckling av nya branscher eller affärsmodeller, som kräver kompetensförsörjning eller kompetensutveckling. Denna strategi har potential att på ett genomgripande sätt bidra till branschers och sektorerers gröna omställning. Båda strategierna kräver aktiva stödjande insatser för kunskap och lärande från ESF-rådet, både i projektutveckling och genomförande.

För ESF-rådet, projektägare och andra intressenter är det särskilt viktigt att ta hänsyn till följande frågeställningar:

- ❓ **Kompetensutveckling:** Vilket behov av kompetensutveckling finns för olika grupper av anställda (utifrån till exempel kön, bransch, ålder, yrke, region) för att bidra till en rättvis grön omställning?
- ❓ **Jämställdhet och jämlikhet:** Vilken potential har den gröna omställningen för att öka jämställdhet och jämlikhet på arbetsmarknaden och vilka metoder bör användas för detta?
- ❓ **Digitalisering:** Hur kan digitalisering som ett verktyg för grön omställning utformas och regleras för att undvika otrygga anställningar och dålig arbetsmiljö?
- ❓ **Hållbara organisationer:** Hur kan affärsmodeller och organisationsformer utvecklas för att bidra till både miljö- och klimatnytta och ett arbetsliv som främjar lärande, innovation och jämlikhet?
- ❓ **Arbetsmiljö och anställningstrygghet:** Hur kan ett ändamålsenligt arbetsmiljöarbete och bibehållen anställningstrygghet skapas genom samverkan mellan arbetsmarknadens parter?

Inledning

Samhällets gröna omställning kommer att innebära genomgripande förändringar på alla samhälls nivåer och i alla sektorer. Att öka kunskapen och förståelsen för hur denna omställning kan komma att se ut och komma att påverka arbetslivet, är av stor betydelse för att underlätta och skapa förutsättningar för att utforma lämpliga åtgärder. Men vad grön omställning innebär och hur den ska genomföras finns det fler än ett svar på, likväl som vilka tänkbara konsekvenser grön omställning får för samhället och inte minst för arbetslivet.

IVL Svenska Miljöinstitutet har tidigare genomfört en utredning om forskning om grön omställning och arbetsliv på uppdrag av Formas, Forte och Socialfondens temaplattform för hållbart arbetsliv. Uppdraget innefattade även att beakta branscher som särskilt kan påverkas av en grön omställning, jämlikhetsperspektiv (det vill säga att i möjligaste mån ta hänsyn till skillnader mellan kön, socio-ekonomisk status, utbildningsnivå och födelse land, etnicitet samt funktionshinder, men även olika förutsättningar i olika geografiska delar av landet), potentiella målkonflikter och policyimplikationer av forskningen.

Den här skriften innehåller en kortversion av rapporten *Grön omställning och arbetsliv – Kunskapsläge och fortsatta forskningsbehov* och en sammanställning av en intervjustudie med några av Svenska ESF-rådets målgrupper och stora projektägare. Först sammanfattas innehållet i rapporten *Grön omställning och arbetsliv – Kunskapsläge och fortsatta forskningsbehov* i kapitel 1-3. Här beskrivs:

- olika sätt att se på grön omställning
- kunskapsläget om grön omställning och arbetsliv, samt
- grön omställning i Sverige och Norden
- konsekvenser av grön omställning för det svenska arbetslivet.

Därefter sammanfattar kapitel 4 insikter från intervjuer med några av Svenska ESF-rådets målgrupper och stora projektägare. Intervjuerna har genomförts på uppdrag av Socialfondens temaplattform för hållbart arbetsliv. I korthet beskrivs:

- uppfattningar om grön omställning i arbetslivet
- erfarenheter av att arbeta med grön omställning i projekt finansierade av socialfondsmedel
- vilka förutsättningar som behöver vara uppfyllda för att projektägare ska kunna driva projekt som bidrar till grön omställning.

Förhoppningen är att skriften ska bistå ESF-rådet och aktörer som vill bidra till samhällets gröna omställning och ett hållbart arbetsliv, genom kunskap och inspiration för fortsatt utvecklingsarbete.

Perspektiv på grön omställning och arbetsliv

Den gröna omställningen sker inte av sig själv utan är beroende av vilka vägval som görs i Sverige och EU. De strategier som olika aktörer väljer kan få olika effekter och konsekvenser för arbetslivet. Hur den gröna omställningen genomförs, vilken kunskap och vilka åtgärder som krävs är relevanta för arbetet med Agenda 2030 och EU:s gröna giv. En viktig fråga är till exempel hur målkonflikter mellan miljö och arbetsliv såväl som målkonflikter mellan olika miljömål hanteras.

Omställningen kommer att påverka samtliga samhällssektorer. Effekterna på svenskt arbetsliv är dock osäkra. De beror bland annat på energiprisernas utveckling, på olika vägval politiskt och ekonomiskt. Exempelvis vad gäller kärnkraften, samhällets elektrifiering, biomassans användning (byggnadsmaterial, råvara till plast, bränsle, kolinlagring eller för att bevara biologisk mångfald), omfattningen av CCS (infångning och lagring av koldioxid) med mera. Men även den framtida utformningen av skattesystemet, beslut om arbetstidsförkortning eller basinkomst som del av strategier för grön omställning. En övergripande frågeställning är vad det innebär för Sverige om grön tillväxt på längre sikt inte ses som en hållbar utveckling.

Vad är grön omställning?

Det finns inte en beskrivning av samhällets gröna omställning. Vi beskriver här fyra olika forskningsfält för att belysa skillnader beträffande den gröna omställningens inriktningar och konsekvenser för arbetslivet.

Fossilfri omställning: Den fossilfria omställningen är en huvudsakligen teknisk analys av hur omställningen till det fossilfria eller klimatneutrala samhället kan gå till, med inriktning på utmaningar och möjligheter inom olika sektorer. Stort fokus sätts på energi- och transportsektorn, men omställningen omfattar hela samhällsekonomin. Strategier för minskad klimatpåverkan inkluderar energieffektivisering, omställning från mer utsläppsintensiva till mindre utsläppsintensiva fossila bränslen samt en övergång till energikällor med låga utsläpp av växthusgaser såsom förnybar energi och kärnkraft.

Utöver detta nämns även infångning och lagring av koldioxid (CCS) som en möjlighet att minska klimatpåverkan. Konsekvenser för arbetsmarknaden styrs av utmaningar för omställningen inom olika sektorer.

FNs klimatpanel (IPCC) noterar att personer som är marginaliserade är särskilt utsatta för klimatförändringar såväl som för effekterna av samhällets klimatanpassning och omställning. Sårbarheten är ofta ett resultat av flera sociala processer som

samspekar och tillsammans skapar socioekonomiska, inkomstrelaterade och andra ojämlikheter, såsom kön, klass, etnicitet, ålder och funktionshinder.

Grön tillväxt är en ekonomisk-politisk strategi som syftar inte enbart till ekologisk hållbarhet utan också till fortsatt ekonomisk tillväxt, gröna jobb och investeringar. Grön tillväxt innebär att främja ekonomisk tillväxt och utveckling genom nya marknader för grön teknologi, varor och tjänster vilket i sin tur skapar nya arbetstillfällen, och samtidigt säkerställa att naturtillgångar fortsätter att tillhandahålla de resurser och ekosystemtjänster som vårt välbefinnande bygger på.

För att göra detta måste staten styra mot investeringar och innovationer som säkerställer uthållig tillväxt och leder till nya ekonomiska möjligheter. Det anses viktigt att utveckla policyer för grön tillväxt och innovationer inom energi, transport, vatten och kommunikation. Initiativ inom Europa gäller bland annat förnybara energikällor, jordbruk och matproduktion, infrastruktur och kollektivtrafik.

EU:s gröna giv framhäver att energiintensiva industrier såsom stål, kemikalier och cement är viktiga för Europas ekonomi, och att de därför behöver bli klimatneutrala för att fortsätta bidra till den ekonomiska tillväxten. I EU:s gröna giv anges också energirenovering av byggnader som

viktigt för att minska energianvändningen och att stimulera byggsektorn, små och medelstora företag och lokala jobb. Även batteritillverkning och vätgasproduktion är sektorer som på senare tid har börjat växa.

Cirkulär ekonomi: Cirkulär ekonomi handlar om att minska användningen av både ändliga och förnybara resurser genom att så långt som möjligt cirkulera produkter, komponenter och material med så högt nyttjande som möjligt. Cirkulär ekonomi omfattar aktiviteter och marknader för produktdesign, återtillverkning, återanvändning och återvinning av alla typer av produkter och material.

Viktiga principer är ett mer effektivt utnyttjande av befintliga produkter genom exempelvis delning och genom att förlänga produkters livslängd, samt återanvändning och uppgradering av använda varor. När produkter slutligen tjänat ut, sker återvinning av material i syfte att minimera eller helst eliminera avfall.

Med den cirkulära ekonomin förknippas också affärsmodeller som gynnar cirkulära principer, bland annat försäljning av funktion snarare än produkter.

Socio-ekologisk omställning rymmer en bredd av kritiska perspektiv på rådande samhällsutveckling och system

samt ett ifrågasättande av grön tillväxt som hållbar strategi. Den socio-ekologiska omställningen kan ses som alternativ till det idag rådande arbetslivssystemet. Arbeten som är förenliga med detta perspektiv är exempelvis sådana som karakteriseras av:

- a** *låg energiförbrukning och låga utsläpp av växthusgaser*
- b** *hög arbetsintensitet och därmed potential för att skapa meningsfulla arbeten och ersätta förlust av arbeten inom andra sektorer*
- c** *en låg arbetsproduktivitet kan förhindra ökade produktions- och konsumtionsvolymerna.*

Forskningen inom socio-ekologisk omställning argumenterar för att verksamheter såsom förnybar energi och kollektiva transportmedel kan behöva växa, liksom konsumtionen bland länder och grupper med sämre ekonomiska förutsättningar. Många förespråkare menar att skatter på arbete måste minska och skiftas mot andra skattebaser, exempelvis energi, material och kapital.

Förnybar energi och kollektiva transportmedel kan behöva växa

Vad säger forskningen om grön omställning och arbetsliv?

Det finns få vetenskapliga sammanställningsstudier om grön omställning och arbetsliv. Istället dominerar studier från experter inom internationella organisationer såsom Internationella arbetsorganisationen (ILO), Organisationen för ekonomiskt samarbete och utveckling (OECD) och Europeiska kommissionen. En stor del av de studier som syftar till att analysera och belysa den gröna omställningens effekter på arbetslivet, utgår därmed också från perspektiv där grön tillväxt och investeringar för fler så kallade gröna jobb står i fokus.

Direkta sysselsättningseffekter

När det gäller direkta sysselsättningseffekter av en omställning från kolintensiva branscher (sett till CO₂-utsläpp) till mindre kolintensiva, förväntas enligt flera studier ett litet positivt nettotillskott, dock med stora variationer och osäkerheter beroende på definitioner, systemavgränsningar, metoder och modeller. Sysselsättningseffekter av energibesparingar, förnybar energi och minskad materialåtgång har studerats relativt ingående i litteraturen. Studier på sysselsättningseffekter av cirkulär ekonomi såsom återbruk och delning är få, likaså studier om digitalisering av ekonomin som en del av grön omställning och dess effekter på sysselsättningen.

Utöver de redan nämnda sektorerna finns ekologiskt jordbruk och arbeten för att öka biodiversiteten, bilindustrins omställning till elektrifierade fordon, bilpooler, och en ökad produktion och användning av bussar och spårbundna fordon som eventuellt kan kompensera för negativa sysselsättningseffekter av en minskad bilproduktion.

Nya jobb kan skapas inom jordbruk, förnybar energi, omsorg och utbildning

Ett annat exempel är byggindustrin, som inte bara kan tänkas öka sysselsättningen på grund av ombyggnader och renoveringar för att minska byggnaders energikonsumtion, utan också kan förväntas minska energikonsumtionen i själva byggandet och använda mer organiska material. Även inom ramen för den socio-ekologiska omställningen i en ekonomi utan tillväxt finns studier som tyder på att nya jobb kan skapas inom jordbruk, förnybar energi, och välfärdsjobb inom bland annat omsorg och utbildning.

Sysselsättningseffekter från den cirkulära ekonomin

På senare år har den cirkulära ekonomin lyfts fram som ett viktigt instrument för jobbskapande, inte minst för att den är arbetsintensiv och ger möjlighet för lågutbildade och andra grupper som står långt från arbetsmarknaden att få arbeten inom återvinning och återbruk. Utöver politiska åtgärder (såsom skatteförändringar och avdrag) är det rimligt att tänka sig att den cirkulära ekonomin kan växa på grund av spontana livsstilsförändringar som påverkar konsumtionen och därmed efterfrågan och sysselsättningen såsom minskat köttätande, minskat resande, ökad elbilsanvändning, ökat andrahandsköpande och ökad efterfrågan på lokala produkter. En helt färsk översiktsstudie med fokus på sysselsättningseffekter från åtgärder för en resurseffektiv och cirkulär ekonomi pekar på nettoresultat mellan 0 och +2 procent.

Enligt en simulering skulle antalet arbeten inom sektorerna sekundär metallproduktion och återvinning i OECD:s 36 medlemsländer öka med 27 respektive 48 procent i ett scenario inriktat på cirkulär ekonomi jämfört med business-as-usual, vilket motsvarar 284 000

respektive 68 000 nya jobb. Rapporten ser också att antalet arbeten kan öka inom sektorer som har möjlighet att ställa om produktion till mer resurs-effektiva material, som kemiindustri och viss tillverkningsindustri såsom textilbranschen. Samtidigt kommer det att ske en förlust av arbetstillfällen i sektorer som är beroende av primära material. Omfördelningen av arbetstillfällen leder till en marginell ökning netto i jobb men innefattar också stora skillnader mellan olika ekonomier beroende på ekonomisk struktur, i synnerhet vad gäller materialanvändning, samt huruvida de huvudsakligen importerar eller exporterar råmaterial. Länder inom EU som ofta importerar råmaterial kommer att se en relativ ökning av arbetstillfällen. Resultaten tyder på att efterfrågan på medel- och högutbildad arbetskraft kommer att öka på lång sikt.

**68 000
nya jobb**
inom återvinning
i en cirkulär
ekonomi

Indirekta sysselsättningseffekter

Kunskaperna är begränsade när det gäller indirekta effekter på arbetsmarknaden, som inkluderar påverkan via skatter och subventioner samt aktuella konjunkturförhållanden. Till exempel kan förskjutningar av relativpriser få stor betydelse för sysselsättningen i hela ekonomin. Det sätt på vilket förnybara energikällor förs in på marknaden, det vill säga via subventioner eller annat ekonomiskt stöd, spelar stor roll för att avgöra om sysselsättningseffekterna är positiva eller negativa. Om till exempel förnybara energikällor subventioneras avsevärt och därmed orsakar högre energipriser, kan de totala nettoeffekterna på arbetsmarknaden bli negativa på grund av minskad efterfrågan från hushållen. Intäkter från energiskatter kan användas för att sänka arbetskraftskostnaderna för att kompensera för ökade energipriser. Detta slags åtgärder har särskilt stor betydelse för att skapa en (större) positiv nettoeffekt av olika policyåtgärder. Men den gröna politiken påverkar också arbetsmarknaden indirekt genom förändring inom existerande värdekedjor och förändringar i den totala efterfrågan. Förstörelsen av ”bruna arbetstillfällen” i förorenande industrier bör också beaktas. Konsekvenserna av grön politik för arbetsmarknader som arbetar genom makroekonomiska kanaler – såsom förändringar i arbetsproduktiviteten och arbetskraftskostnader – förbises ofta.

Omställning inom olika sektorer

Huvuddelen av samhällets energiförbrukning sker inom ett fåtal sektorer: 90 procent av CO₂-utsläppen hänför sig till tio branscher med 16 procent av sysselsättningen. Utifrån den gröna tillväxtens perspektiv utgör gröna sektorer en mycket liten del av hela sysselsättningen (2–3 procent). De största förändringarna förväntas inom energisektorn – inte sällan sker de inom stora koncerner som redan omskolar sin existerande personal, och för andra arbetsgivare kan förändringen ske genom naturlig avgång (mestadels äldre män som går i pension). Men det finns stora skillnader mellan länder och regioner som måste hanteras vid omställningen.

Trots att en grön omställning kommer att påverka hela samhället, är vissa sektorer och branscher mer framträdande än andra i litteraturen om grön omställning i ett globalt perspektiv. Det handlar i första hand om gröna näringarna (primärt jordbruk, skogsbruk och turism) och även arbete för att förhindra jorderosion, återställa skadad mark, återställa skog, vakta och hantera skyddade områden, ekoturism och odling av biobränslen. En omställning av jordbruk, skogsbruk och fiske till mer ekologisk odling, ökad förädling och ekoturism förväntas leda till en ökad sysselsättning. I vissa studier utifrån socio-ekologiskt perspektiv

förväntas en ökad sysselsättning inom verksamheter som ekologiskt jordbruk, förnybar energi, hotell, restauranger, administration, hälso- och sjukvård och utbildning, liksom inom informell sektor, till exempel stadsodling.

Gröna jobb och utbildningsbehov

Många arbeten kommer att omdanas – en del mindre, andra mer. Därför är det viktigt med mer kunskap om vilka nya färdigheter som krävs och vilka som kommer att behöva dem. Det är också viktigt att utreda vilken typ av kompetensförsörjning som kommer att krävas för att tillgodose både fortbildning och de nya längre utbildningar som behövs, och vem som ansvarar för kompetensförsörjningen.

Allt fler studier definierar gröna jobb som en skala av nya kompetenskrav, vilket ökar omställningsbehovet totalt men fördelas olika mellan olika yrkesgrupper:

- **Helt nya yrkeskategorier i nya och existerande branscher** utgör en mindre andel av de nya jobben.
- **Stora förändringar i många existerande arbeten** vilket kan kräva längre utbildning eller annan typ av utbildning.
- **De flesta arbeten ändras till en mindre del**, med färdigheter som de anställda kan lära sig i arbetet eller i kortare kurser.

Exempel på nya kompetenskrav i olika yrken

Nya yrken för högutbildade förväntas också uppstå, såsom jordbruksmeteorologer och analytiker för handel med koldioxidutsläpp. Det uppstår också ett behov av mer omfattande och förnyade tekniska kunskaper och förmågor för yrken med höga kompetenskrav, såsom ingenjörer och arkitekter, t. ex att hantera hållbara material, förmåga att genomföra miljöbedömningar och kunskaper om klimatavtryck.

För exempelvis de som arbetar med avfallshandling krävs nya kunskaper om miljökrav och kanske nya arbetsrutiner: det kan en

lära sig i arbetet eller genom kortare kurser. För takläggare, VA-tekniker och rörmokare krävs längre utbildningar för att lära sig mer omfattande förändringar av tekniska förmågor och kunskaper. En del nya yrken med medelhöga krav uppstår, såsom vindturbinoperatörer och de som installerar solpaneler: för dessa krävs helt nya utbildningar.

En konsekvens är att det blir svårt att avgränsa vilka arbeten som är gröna; inkluderar det även till exempel ekonomiarbete (som kanske inte förändras) i dessa sektorer och inte bara produktion? ILO pekar ut de nya "gröna" färdigheter som behövs för medel- till högutbildade och de som behövs för hela arbetskraften. Det är således en stor del av arbetskraften som berörs. OECD går så långt som till att alla yrken behöver något slags "grön faktor".

Jämställdhet och jämlikhet

De direkta kopplingarna mellan jämställdhet och jämlikhet, grön omställning och arbetsliv finns det mycket lite forskning om. Befintliga ojämsställda och ojämlika strukturer på arbetsmarknaden kommer att påverkas av de vägval som görs inom ramen för en grön omställning.

Om den ökade digitaliseringen, robotiseringen och automatiseringen leder till förändrade arbetsuppgifter kommer den troligtvis även att leda till en ökad efterfrågan på STEM-utbildade (*Science, Technology, Engineering, Mathematics*) yrkesutövare. Traditionellt sett har naturvetenskapliga och tekniska utbildningar såväl som ingenjörsutbildningar dominerats av män. Det totala antalet kvinnor har globalt sett ökat inom tekniska sektorer men andelen kvinnor är fortfarande låg. Det finns också risk för en jobbpolarisering där teknisk utveckling ersätter rutinmässiga, mer standardiserade arbeten som är möjliga att automatisera, vilket leder till att de jobb som efterfrågas i högre utsträckning är hög- och lägkvalificerade, på bekostnad av genomsnittligt kvalificerade arbeten.

Inom ramen för det socio-ekologiska perspektivet på grön omställning lyfts strategier som basinkomst, jobbgaranti och arbetstidsförkortning fram som policyer vilka skulle ha stor påverkan på jämlikhet på arbetsmarknaden och arbetsplatsen.

1 Basinkomst innebär en villkorlös inkomst till alla medborgare, oavsett tillgång till arbete och övriga inkomster. Basinkomst skulle kunna bidra till att minska orättvisor kopplade till ojämställda maktförhållanden och inkomster i arbetsliv och i samhälle. Det skulle också kunna bidra till att minska den ojämna fördelningen av arbetstid mellan olika grupper i samhället, samt begränsa effekterna av osäkra arbetsförhållanden. Basinkomst skulle vara en försäkring dels mot ofrivillig arbetslöshet i en ekonomi där färre jobb finns att tillgå, dels mot att ohållbara verksamheter drivs eller uppstår i syfte att skapa arbeten.

2 Jobbgaranti innebär att regeringen anställer människor som saknar annan anställning till minimilön inom servicesektorn och miljörelaterade arbeten – det vill säga arbeten som ovan definierats som gröna jobb.

3 Arbetstidsförkortning: Enligt förespråkarna skulle en arbetstidsförkortning ha flera fördelar gällande både inkomstfördelning, jämlikhet och utsläpp. Inkomsterna från lönearbete och därmed konsumtionen skulle totalt sett sjunka, samtidigt som mer tillgänglig tid skulle möjliggöra mer energisnål konsumtion. Vissa lyfter fram att arbetstidsförkortning har potential att bidra till ett jämställt ansvar för det obetalda hem- och omsorgsarbetet. Det finns dock inte ett klart samband som kan påvisa en direkt orsak och verkan

Anställningsvillkor

Den gröna omställningen kan bidra till att skapa nya jobb, men kan även riskera att leda till osäkra och oklara anställningsvillkor, till exempel för de plattformanslutna inom gig-ekonomin eller anställda inom återvinning och återbruk. Flera studier lyfter fram att de gröna jobben ibland innebär arbetsmiljörisker samt osäkra och otrygga anställningsförhållanden. Arbeten i några sektorer som är centrala för en grön omställning – exempelvis bygg- och anläggningssektorn och transportsektorn – har traditionellt sett varit relativt välbetalda och haft anständiga arbetsvillkor. Samtidigt är dessa sektorer för närvarande under press vad gäller både löner och arbetsvillkor, med ökade inslag av egenanställningar och import av billig utländsk arbetskraft.

Inom den förnybara energisektorn är många företag små och medelstora jämfört med den traditionella energisektorn, vilket innebär att den fackliga anslutningen är mindre omfattande. En växande del av den cirkulära ekonomin organiseras av olika digitala plattformar.

EU:s trepartsorganisation Eurofond beskriver anställningsvillkoren för de som arbetar mot olika digitala plattformar och formellt ofta är egna företagare, men som i en del rättsfall betraktas som anställda. Tre olika relationer beskrivs:

- De som arbetar helt styrda av plattformen och utvärderas av densamma.
- De som väljer när de ska utföra sina uppdrag.
- De som utför olika uppdrag sedan uppdragsgivaren valt ut dem efter en tävlan (konsultuppdrag).

De två första grupperna betalas per uppdrag eller timme och är osäkra på sin anställningsstatus. De är ofta överkvalificerade för sitt arbete. Sällan får de någon utbildning från den plattform som ger dem uppdrag. Det finns en tendens till ökad facklig anslutning från dessa grupper, om än från en låg nivå.

Rättvis omställning och partnerskap för omställning

Fackliga organisationer visar en variation av perspektiv kring arbetslivet i den gröna omställningen. En genomgång av forskningen kring fackföreningars roll i miljöarbetet visar på tydliga kopplingar mellan arbetsmiljö och miljökrav alltsedan fackföreningarnas början, men också till frågor om resurser, risker, demokrati och rättvisa. Under 2000-talet började fackföreningar i västvärlden agera för stöd till politik för att minska klimatförändringar. Rättvis omställning formuleras ofta i linje med paradigmet kring grön tillväxt men även i termer som närmar sig en socio-ekologisk omställning. Perspektiven handlar om huruvida omställningen ska ses som ett mål att väga mot andra mål, såsom arbetsmiljö och anställningstrygghet, eller som en utgångspunkt för det fackliga arbetet.

Allt fler aktörer (t.ex. ILO, OECD, UNEP) förespråkar en rättvis omställning för att hantera förändrade förutsättningar på arbetsmarknaden, arbetsmiljö- och anställningsvillkor samt inkomsteffekter av en grön omställning. En stor del av litteraturen inom fältet rättvis omställning handlar om fler "decent jobs", det vill säga den gröna omställningen ses också som en möjlighet att göra arbetsmarknaden mer jämlik:

"gröna jobb... måste också vara bra arbeten som uppfyller långvariga krav och mål för arbetarrörelsen".

ILO:s riktlinjer för en rättvis omställning omfattar:

- makroekonomi och tillväxtpolitik
- industri och branschpolitik
- företagspolitik
- förmågeutveckling
- arbetsmiljö
- socialt skyddsnät
- aktiv arbetsmarknadspolitik
- arbetsrätt
- samverkan mellan parterna/treparts-samverkan.

UNFCCs modell för rättvis omställning omfattar:

- förståelse för sysselsättningseffekter av miljöpolitiken
- tidig värdering av effekterna
- konsultation och samverkan mellan arbetsmarknadens parter och staten
- utbildning och förmågeutveckling
- socialt skyddsnät samt utvärdering av effekterna.

Frånvaro av en rättvis omställning ses som en omställningsrisk: om den om den gröna omställningen inte hanteras med hänsyn till negativa effekter för sårbara grupper uppstår motstånd och den gröna omställningen riskerar att stanna av eller försenas.

I många länder tar staten en aktiv roll för att skapa nya ”gröna” jobb och för att underlätta omställning mellan branscher. ILO:s genomgång av rättsläge och samverkan mellan arbetsmarknadens parter i 26 länder visar att miljölagstiftningen i 19 länder inkluderar arbetsrätts- och arbetsmiljöfrågor (Sverige ingick inte). Även sektoriell lagstiftning omfattar sysselsättning och arbetsvillkor. På internationell nivå förekommer samverkan mellan multinationella företag och globala fackföreningar, och även på nationell nivå har samverkan bidragit till att inkludera arbetsrätt och arbetsmiljö till exempel i kollektivavtalen.

Förutsättningar för arbetsmiljöarbetet

EUs arbetsmiljöorganisation identifierar följande nya sektorer som en del av den gröna omställningen: a) vindenergi, b) grönt byggande och ombyggnation, c) bioenergi, d) avfallshandling och återvinning, e) gröna transporter, f) grön tillverkning, g) robotisering, h) hemmabaserad och småskalig förnybar energi, i) batterier och energiförvaring samt j) energiöverföring och distribution.

De arbetsmiljörisiker som uppträder i de ”gröna jobben” är mindre variationer på befintliga risker såsom risker för fallolyckor, kemiska risker, buller, skiftarbete, hot och våld, stress, strålning och mikrobiologi. De nya sektorerna karaktäriseras dock av utmaningar för det systematiska arbetsmiljöarbetet:

- 1 decentraliserade arbetsprocesser och utspridda arbetsplatser
- 2 ökad användning av underleverantörer, självanställning, ökad andel småföretag/mikroföretag
- 3 brist på utbildad arbetskraft
- 4 målkonflikter mellan miljömål och arbetsmiljömål
- 5 en del risker flyttas mellan arbetsplatser (återvinning hos producenter)
- 6 återvinning skapar nya slags arbetsmiljöproblem.

De flesta arbetsmiljörisiker som förväntas inte är nya i sig, men de förenas alltså med nya förutsättningar för arbetsmiljöarbetet: de kan uppträda i nya arbetsmoment i kombination med gamla risker, flyttas till företag som inte har tillräckliga arbetsmiljökunskaper, som saknar resurser och vars anställda saknar tillräcklig utbildning, exempelvis inom återvinningsindustrin eller byggbranschen.

Till exempel har det europeiska facket för anställda inom avfallshandling, återvinning, vatten och avloppshandling undersökt arbetsmiljö och anställningsvillkor inom den cirkulära ekonomin. Arbetet är ofta farligt, dåligt betalt och med dåliga anställningsvillkor. Det saknas mycket kunskap om arbetsmiljön för de anställda inom den cirkulära ekonomin. EU:s policy för den cirkulära ekonomin saknar riskbedömningar för de som ska arbeta inom sektorn, och de anställda får inte tillfälle att delta i arbetsmiljöarbetet – det finns ofta okända, ibland farliga ämnen som anställda exponeras för vid återvinning.

Den gröna omställningens konsekvenser för det svenska arbetslivet

Sysselsättningseffekter i Sverige och Norden

Resultat från internationella studier är inte direkt överförbara till Sverige och Norden på grund av olika förutsättningar vad gäller geografi, arbetsmarknadsstrukturer och politiska förhållanden. Sverige har i dag:

- a** en hög andel förnybar energi inom bostadssektorn och relativt effektiv energianvändning
- b** jämförelsevis utvecklade system för återvinning av material och produkter
- c** stora tillgångar av långsamväxande skog
- d** ett litet antal storproducenter av vägfordon och klimatpåverkande industri (järn och stål, cement och raffinaderier).

De sektorer som berörs mest är energi, transporter, bygg, industri samt jord- och skogsbruk.

Energi: I Norden finns ett ökat fokus på vindkraft till havs. Stora satsningar inom infrastruktur och innovation inom teknologi och service kommer att vara nödvändiga för att de nordiska länderna ska kunna ställa om energisystemen. Även satsningar på bioenergi genom CCS nämns som möjliga.

Transportsektorn har stora utmaningar på grund av ett ökat resande. Strategier för minskad klimatpåverkan från denna sektor inkluderar ett minskat resande, val av transportmedel, mer effektiva fordon samt bränslebyte och elektrifiering. Ett minskat resande kan exempelvis uppnås genom bättre stadsplanering och e-handel. För minskad klimatpåverkan är kollektiva transporter, gång och cykel att föredra. Som en huvudstrategi nämns där omlokalisering av boende och arbetsplatser till mer blandade miljöer, där tillgängligheten ökar och transportbehoven minskar. En förändrad fysisk planering har också möjliga implikationer för arbetslivet.

Stora utmaningar väntar därför för arbetslivet inom transportsektorn, som är viktig för Sverige ur flera perspektiv. Dels är den en viktig del av vår tillverkningsindustri, dels är vi ett glesbefolkat och perifert beläget land, vilket kräver effektiva transporter. Det är enklare att tillverka och underhålla elmotorer än förbränningsmotorer, vilket medför att ökad elektrifiering minskar sysselsättningen inom transportsektorn. Omställning till annan produktion och till andra färdmedel kan istället öka efterfrågan på arbetskraft.

Byggsektorn är betydelsefull ur klimatsynpunkt, och byggnader svarade år 2010 för 32 procent av den globala slutliga energianvändningen och för 19 procent av de energirelaterade utsläppen av växthusgaser. Strategier för minskad klimatpåverkan inkluderar energieffektivt byggande och energirenoveringar.

Industrin: Strategier för omställning inom industrin handlar till stor del om energieffektivisering samt återanvändning av material. Inom svensk industri handlar omställningen bland annat om elektrifiering, biobränslen i produktionsfasen, cirkulära materialflöden, och ökad användning av livscykelanalys (LCA). Centrala industrigrenar inkluderar bland annat järn och stål, kemikalier och plast samt cement. IF Metall framhåller att klimatomställningen kommer att innebära ett produktions sätt som förändras i grunden, genom en övergång till

exempelvis vätagasbaserad järn- och ståltillverkning eller genom att ersätta fossilt kol med biokol och förnybar energigas. Vidare är tekniklösningar för att fånga in och lagra eller ta vara på koldioxid (CCS) är nödvändiga. En viktig del av klimatomställningen är återvinning av metaller, och det finns en stor potential för metallindustrin att bidra till en cirkulär ekonomi. Ett exempel på hur industrin kan växa genom en ökad batteriproduktion är Northvolts batterifabrik i Skellefteå. Ytterligare energieffektiviseringar av äldre bostäder och en utbyggnad av elnät, vindkraft och kollektivtrafik kan ge ökad sysselsättning inom dessa sektorer.

Jord- och skogsbrukets roll i en klimatomställning handlar om utsläppsminskningar från markanvändning och boskapsskötsel, och både jord- och skogsbruksmark kan bidra till kolinlagring. Minskat matsvinn och förändrad kost- och virkeskonsumtion är möjliga strategier. I Norden är en utmaning inom jordbruket att minska utsläpp utan att det sker på bekostnad av konkurrenskraften internationellt. Resurseffektivitet i produktionsledet och kolinlagring genom skogsplantering, samt produktion av biobränslen utan att det sker på bekostnad av miljö och biologisk mångfald framhålls som viktigt.

Omställning till cirkulär ekonomi

En övergång till cirkulär ekonomi väntas enligt några studier skapa nya jobb i Sverige. Det finns potential för ökad sysselsättning i den cirkulära ekonomin, även för grupper långt från arbetsmarknaden, t.ex. långtidsarbetslösa, utrikes födda, personer med lägre utbildningsnivå, personer med vissa funktionshinder. De kan få jobb inom cirkulär ekonomi (t.ex. reparation, utlåning, andrahand, uppgradering) som kräver få språkkunskaper och lägre krav på andra färdigheter som första steg mot mer kvalificerade arbeten.

I Sverige har en offentlig utredning belyst olika konsekvenser för jämlikheten på arbetsmarknaden inom ett antal förslag för genomförandet av cirkulär ekonomi. Utredningen föreslår ett ”hyberavdrag” som stimulerar hushåll att reparera, hyra och sälja vidare produkter, vilket kan leda till i storleksordningen 10 000 nya arbetstillfällen. Det framhävs att förslagen framför allt leder till ett ökat antal arbetstillfällen för dem som idag står långt ifrån arbetsmarknaden. Till dessa räknas personer med förgymnasial utbildning, äldre, nyanlända och personer med funktionshinder som medför nedsatt arbetsförmåga. Utredningen pekar dock främst på fördelar för gruppen utrikes – särskilt utomeuropeiskt – födda som väntas få de nya hyber-anställningarna. Även kvinnor väntas, enligt utredningen, utgöra en stor andel av de som kommer att anställas. Detta är baserat på hur könsfördelningen ser ut inom motsvarande yrkeskategorier enligt Yrkesregistret. Utredningen tar dock inte hänsyn till den rådande vertikala och horisontella arbetsmarknadssegregationen avseende kön och födelse-land. Därför behövs det kunskap om hur hyberavdraget eller andra åtgärder kan bidra till att minska denna segregation och öka jämlikheten genom ökad rörlighet på arbetsmarknaden samt trygga anställningsformer.

**Hyberavdrag
kan skapa
10 000 nya
arbetstillfällen**

En sektor som kommer att påverkas i övergången till en mer cirkulär ekonomi är till exempel handelsbranschen. Vissa segment av handeln kan komma att minska, medan andra expanderar. Handelsanställdas förbund föreslår flera åtgärder för cirkulära affärsmodeller för att driva på och stimulera en rättvis omställning till en mer hållbar handel. Handelsanställdas förbund menar att det fortsatt kommer att ”finnas stort behov av förmedling, förädling och försäljning

av varor och tjänster, det vill säga handel, men handelsföretagen kommer att behöva bredda sin verksamhet och satsa på nya affärsområden”. Genomförandet av förslagen – som innefattar hållbara transporter, verksamhetsområden som second hand-handel, uthyrning och reparation, samt en mer miljövänlig produktion och materialanvändning – kommer att kräva insatser för att kompetensutveckla handelns anställda.

Jämställdhet och jämlikhet

Jämlikhetskommisionen har mot bakgrund av de ökande inkomstskillnaderna i Sverige utrett den ekonomiska jämlikheten. För att säkerställa en jämlik strukturomvandling behöver lärdomar dras från positiva erfarenheter av hur en skapar politisk acceptans för att få till snabba strukturomvandlingar, ett krismedvetande och samarbete på en rad områden. I dagsläget är det för hög abstraktionsnivå på de ambitioner som finns – med hänvisning till sociala ambitioner i Agenda 2030. Därför krävs konkretiseringar av vad fördelningsdimensionen faktiskt innebär. Dagens strukturer och pågående strukturomvandlingar på den svenska arbetsmarknaden – såsom privatiserad arbetsmarknadspolitik, tillfälliga samt osäkra anställningar, arbetsmarknadsmässigt utanförskap, höjd pensionsålder och ojämsställda förhållanden i privatlivet såväl som på arbetsmarknaden – är faktorer som har pekats ut som särskilt viktiga att beakta för att långsiktigt minska klyftorna i Sverige.

Det finns fördelar med att skapa synergier mellan olika politikområden

Det finns fördelar med att skapa synergier mellan olika politikområden såsom arbetsmarknad, miljö och klimat såväl som utbildning och socialpolitik. Ett exempel på ett sådant fenomen återfinns till exempel inom forskning om den svenska gruvindustrins arbete. Hård jargong och machokultur inom mansdominerade arbetsplatser har påverkats av ny teknik i kombination med aktivt jämställdhetsarbete. De organisatoriska satsningarna har inneburit ett aktivt arbete med kompetensförsörjning, rekrytering, jämställdhet och mångfald, social och organisatorisk samt fysisk arbetsmiljö, och ett socialt åtagande gentemot närliggande samhällen. Därmed kan gruvindustrin ses som ett exempel där en större omställning har samspelat med ett jämställt och jämlikt utvecklingsarbete.

ESF-rådets målgrupper och grön omställning

En slutsats från rapporten *Grön omställning och arbetsliv – Kunskapsläge och fortsatta forskningsbehov*, är att samhällets gröna omställning inte kommer till av sig själv. Den är beroende av vilka strategier och vägval som olika aktörer gör. Samhällets gröna omställning kräver att vi agerar nu. Men också att vi samtidigt upprätthåller mål om ett hållbart arbetsliv.

Mot denna bakgrund har vi intervjuat ett antal aktörer och stora projektägare inom Socialfondens område om hur de ser på grön omställning, hur de arbetat med frågan samt vad som krävs för att kunna använda socialfonden som verktyg i samhällets gröna omställning. De organisationer som intervjuats och delat med sig av sina erfarenheter och insikter är: LO, Teknikföretagen, Försäkringskassan, SKR, Arbetsförmedlingen, LRF, Coompanion Sverige, Region Västerbotten, Almi Sverige, Svenska Byggnadsarbetareförbundet, Transportföretagen, Stockholms stad samt IF Metall.

Resultatet sammanfattas nedan.

Vad är grön omställning och hållbart arbetsliv för organisationerna?

Intervjuerna visar att det inte finns en gemensam uppfattning om begreppet ”grön omställning” eller den gröna omställningens koppling till hållbart arbetsliv. Flera av de intervjuade, särskilt från myndigheter, menar att deras organisationer fortfarande är i tidiga skeden i sitt arbete med Agenda 2030.

Kopplingen mellan grön omställning och hållbart arbetsliv uppfattas å ena sidan vara kopplad till kompetensförsörjning för företagen och å andra sidan till den gröna omställningens konsekvenser för anställda. Där kopplar särskilt de intervjuade arbetstagarorganisationerna begreppet grön omställning till rättvis omställning. Grön omställning kopplas även till behovet av att utveckla nya hållbara affärsmodeller. Sammanfattningsvis uppfattar de intervjuade organisationerna att grön omställning och hållbart arbetsliv handlar om kompetensförsörjning, vidareutbildning, rättvisefrågor för anställda samt hållbara affärsmodeller.

Hur arbetar organisationerna med grön omställning och arbetsliv?

Det finns stora skillnader i organisationernas erfarenhet och kompetens för att arbeta med grön omställning och hållbart arbetsliv. Vissa organisationer uppfattar sig ha en hög kompetensnivå medan andra knappt arbetat med ekologisk hållbarhet kopplat till arbetslivsfrågor. Endast ett fåtal av de intervjuade organisationerna hade arbetat med grön omställning i ESF-projekt. Ett av projekten har grön omställning som utgångspunkt och fokuserar på att säkerställa kompetensförsörjningen hos ett större företag med nyckelroll i den gröna omställningen. Ett annat projekt hanterar grön omställning genom att erbjuda coaching till anställda i små- och medelstora företag för att främja deras arbete med alla hållbarhetsdimensioner. Ytterligare ett projekt har hanterat ekologisk hållbarhet i mer begränsad omfattning. I projektet ordnades en utbildning kopplad till ekologisk hållbarhet efter att det efterfrågades av ett företag som ingick i projektets målgrupp.

Flera av de intervjuade menar att en av de främsta anledningarna till att de inte arbetat med frågorna i ESF-projekt är att det helt enkelt inte efterfrågats i ESF-utlysningar. Uppfattningen är att om grön omställning skulle inkluderas som ett perspektiv så skulle det hanteras i projekten.

Majoriteten av de intervjuade organisationerna har inte heller arbetat med grön omställning och hållbart arbetsliv i sin ordinarie verksamhet på ett omfattande sätt. Dock finns det undantag bland de intervjuade organisationerna. Exempelvis har en kommun upphandlat en kartläggning för att förstå den gröna omställningens konsekvenser och därefter kunna utveckla kommunens vuxenutbildning för att möta nya behov. En organisation som erbjuder företagsstöd har i sin tur i sin ordinarie verksamhet genomfört kartläggningar för att identifiera hållbarhetsutmaningarna hos små- och medelstora företag.

Hinder för integrering av grön omställning och hållbart arbetsliv i ESF-projekt

Brist på kunskap om grön omställning och dess konsekvenser för arbetsliv framstår som ett hinder för organisationernas arbete med frågan. Flera organisationer upplever att den gröna omställningens betydelse och framför allt vad det kan innebära för olika branscher behöver konkretiseras eftersom aktörer har svårt att tolka vad som menas med grön omställning i olika sammanhang och hur begreppet kan översättas till konkreta åtgärder i projekt kopplat till olika branscher.

Vissa organisationer uppfattar att horisontella principer generellt är svåra att arbeta med. Trots att de ser ett värde och potential i att koppla samman exempelvis jämställdhet och lika behandling med grön omställning behöver organisationerna mer kunskap om hur det konkret kan göras. I en organisation uppfattas det som att projekten kan bli för spretiga om flera perspektiv behöver inkluderas, och att mer fokuserade projekt med inriktning på exempelvis grön omställning och kompetensförsörjning kan leda till bättre resultat än projekt där även perspektiv som exempelvis jämställdhet eller digitalisering behöver beaktas i högre grad. Flera organisationer har brist på kunskap om vilka kopplingar som kan finnas mellan de olika horisontella principerna. I en organisation uppfattas det finnas potential i att exempelvis koppla samman jämställdhetsperspektiv och grön omställning genom att undersöka normer kring kön och teknik och i att se potential i alla branschens bidrag till grön omställning, istället för att enbart fokusera på de mansdominerade teknikbranscherna.

Hos de intervjuade myndigheterna identifieras även möjliga målkonflikter, till exempel mellan mål kopplat till att få personer i arbete så snabbt som möjligt, och att hitta anställningsformer som bidrar till grön omställning. Det uppfattas också som ett hinder om grön omställning kopplat till arbetsliv inte finns i myndigheternas policyer eller uppdrag då dessa styr myndigheternas prioriteringar.

Hur kan ESF-rådet stödja arbetet med grön omställning och hållbart arbetsliv?

Enligt de intervjuade är kunskapsuppbyggnad och praktiskt stöd samt ökad dialog och partnerskap är två huvudsakliga områden där ESF-rådet kan bidra till att öka organisationernas möjlighet att arbeta med grön omställning och hållbart arbetsliv.

Det föreslås i intervjuerna att ESF-rådet ska konkretisera vad grön omställning betyder och vad det kan innebära för olika branscher. Där kan olika kartläggningar och studier behöva göras för att säkerställa att alla perspektiv inkluderas. Tydlighet kring vad som menas med grön omställning kopplat till arbetsliv efterfrågas av många. Det uppfattas också viktigt att synpunkter från dem som praktiskt arbetar i yrken som påverkas får sina röster hörda och sina perspektiv inkluderade.

Workshops och seminarier uppfattas som bra format för ESF-rådet att informera och utbilda och även möjliggöra utbyte mellan aktörer vilket också efterfrågas. Många efterfrågar även goda exempel från både Sverige och andra länder. En av de intervjuade menar att ESF-rådets tidigare utbildningssatsningar och stöd kring jämställdhet kan användas som inspiration. Även processtöd föreslås när kompetens om grön omställning och arbetsliv inte finns i deltagande organisationer. Det föreslås också att en struktur med regionala kompetensombud skulle byggas upp som stöd för att hjälpa projekt.

Särskilt större organisationer efterfrågar en ökad dialog med ESF-rådet kring grön omställning och hållbart arbetsliv, t ex möjlighet att komma med synpunkter på kommande utlysningstexter. Även en ny grön temaplattform föreslås av en intervjuperson medan flera andra föredrar att befintliga forum (så som strukturfondspartnerskapet) används för att diskutera grön omställning och arbetsliv. Bättre dialog uppfattas som ett behov på alla nivåer. Det betonas att det är viktigt att bredda diskussionen och involvera alla från de som arbetar praktiskt med att exempelvis bygga avlopp till GD-nivån hos myndigheter.

Stora skillnader mellan organisationer och branscher

Flera menar att ESF-rådet med fördel kan arbeta med utlysningar, kopplat med informations- och stödinsatser. Utlysningar kan även vara riktade mot vissa branscher eller regioner, eller till exempel riktade på mindre företag för att sänka deras trösklar att börja arbeta med frågorna. Kopplat till utlysningar efterfrågas även längre framförhållning för att möjliggöra för organisationerna att vara förberedda på kommande utlysningar.

Sammanfattning

Intervjustudien visar att det finns stora skillnader i kunskap och erfarenheter mellan organisationer och branscher inom området grön omställning och hållbart arbetsliv. Dock är de intervjuade organisationerna generellt positiva till att arbeta med frågan och tror att det finns potential i att koppla samman grön omställning och hållbart arbetsliv i ESF-projekt. De tror dock inte att detta kommer ske om grön omställningsperspektivet inte inkluderas i ESF-utlysningar och om ESF-rådet inte bidrar med riktat kunskapsstöd (exempelvis kopplat till olika branscher) samt stöd i att konkretisera den gröna omställningens roll för olika branscher. Att ESF-rådet säkerställer en bra dialog med organisationerna uppfattas också som viktigt, samtidigt som ESF-rådet även behöver förbättra organisationernas möjligheter till gemensamt utbyte och lärande mellan ESF-projekt och olika projektägare.

Rekommendationer till ESF-rådet

ESF-rådet kan använda två övergripande strategier för att bidra till samhällets gröna omställning.

Den ena strategin är att arbeta med miljömässig hållbarhet som ett horisontellt kriterium och obligatoriskt krav för samtliga projekt som beviljas medel från Socialfonden. Det innebär att samtliga projekt och projektägare behöver beakta hur de kan bidra till grön omställning. Den här strategin säkerställer att alla projekt aktivt bidrar på något sätt i samhällets gröna omställning. En svaghet i denna strategi är att arbetet riskerar att i praktiken få låg prioritet eller att inte vara av strategisk betydelse för samhällets gröna omställning.

Den andra strategin är att formulera utlysningar som finansierar projekt där projektiden innebär att ta sig an problem, möjligheter och omställningsbehov av strategisk betydelse för samhällets gröna omställning. Det kan röra sig om omställning inom befintliga branscher alternativt insatser för utveckling av nya branscher eller affärsmodeller, som kräver kompetensförsörjning eller kompetensutveckling. Denna strategi har potential att på ett genomgripande sätt bidra till branschers och sektors gröna omställning. En styrka är också att flera nyckelsektorer i det svenska arbetslivet har höga ambitioner och ligger långt framme i sitt omställningsarbete. En utmaning i denna strategi är att få till effektiv sektorsövergripande samverkan mellan arbetsmarknadens parter, men också att projekten också bidrar till ökad jämlikhet och jämställdhet på arbetsmarknaden.

Flera nyckelsektorer i det svenska arbetslivet har höga ambitioner

Båda strategierna kräver aktiva insatser från ESF-rådet. I den första strategin handlar det främst om tydlig kravställning och vägledning för projektansökningar, generella kunskaphöjande insatser samt strukturer för delning och spridning av goda exempel, lärdomar och erfarenheter. Projekten och projektägarna kan sannolikt behöva någon form av processtöd rörande miljö- och klimat under genomförandet. Här kan erfarenheter från ESF-rådets stöd rörande projektutveckling användas som utgångspunkt. Den andra strategin kräver finansiering av bra förstudier och aktiv dialog med och mellan projektägare och parter inom olika nyckelsektorer för samhällets gröna omställning. Vidare behövs utvecklade mobiliseringsprocesser kopplat till utlysningar som adresserar grön omställning. Även här kan projekten erbjudas processtöd i genomförandet, men här med tydligare expertis utifrån vad projekten arbetar med. Här kan erfarenheter från ESF-rådets processtöd rörande horisontella perspektiv som jämställdhet och jämlikhet användas som utgångspunkt. Båda strategierna gynnas och förstärks av strukturer för lärande och dialog mellan projektägare, projektparter och andra samhällsaktörer.

Mer specifika frågeställningar och behov som ESF-rådet kan adressera genom olika utlysningar och genom kravställning är:

- **Behovet av kompetensutveckling för olika grupper av anställda** (utifrån till exempel kön, bransch, ålder, yrke, region) för att underlätta den gröna omställningen. ESF-rådet kan bidra med kompetensutveckling som matchar de behov som uppkommer på arbetsmarknaden i samband med den gröna omställningen för att personer inte ska slås ut från arbetsmarknaden pga. kompetensbrist, tex inom bygg och återvinning.
- **Hur kompetensutvecklingen ska organiseras och hur ansvaret för detta ska fördelas mellan olika aktörer för att bidra till en rättvis omställning.** ESF-rådet kan säkerställa kompetensuppbyggnad och utveckling med hjälp av ett processtöd för gröna perspektiv, som kan fungera som ett nav för projektägare, projekt och samordnare.
- **Den gröna omställningens potential för att öka jämställdhet och jämlikhet på arbetsmarknaden och metoder för detta.** ESF-rådet kan bidra till jämlikhet och jämställdhet genom att skapa förutsättningar för personer som står långt från arbetsmarknaden att få kompetens och förankring i branscher som vinner på den gröna omställningen t. ex inom den cirkulära ekonomin med återbruk och återvinning.
- **Hur digitalisering som ett verktyg för grön omställning kan utformas och regleras för att undvika otrygga anställningar och dålig arbetsmiljö.** ESF-rådet kan uppmuntra projekt som arbetar med digitalisering för att främja den gröna omställningen och då särskilt beakta anställningsvillkor och arbetsmiljö.
- **Affärsmodeller och organisationsformer som bidrar till både miljö- och klimatnytta och ett arbetsliv som främjar lärande, innovation och jämlikhet.** ESF-rådet kan inleda en dialog med viktiga projektägare om möjligheter till utlysningar som främjar den gröna omställningen och ett hållbart arbetsliv. Projektägarna är angelägna om att få utveckla projekt som bidrar till en rättvis och produktiv grön omställning genom innovativa affärsmodeller och organisationsformer.
- **Hur ett ändamålsenligt arbetsmiljöarbete och bibehållen anställningstrygghet kan skapas genom samverkan mellan parterna.** ESF-rådet kan i sina utlysningar uppmuntra till projekt som utvecklar ett ändamålsenligt arbetsmiljöarbete i nya gröna näringar.

Rapportserien erbjuder tillgänglig kunskap som ett komplement till de längre rapporter som ges ut av temaplattformen.

TEMAPLATTFORMENS KORTVERSIONER

är en rapportserie som ges ut av Socialfondens temaplattform för hållbart arbetsliv.

Socialfondens temaplattform för hållbart arbetsliv ska bidra till ett effektivt genomförande av Europeiska Socialfondens i Sverige. Temaplattformen publicerar rapporter och analyserar erfarenheter från projektverksamhet, bedriver omvärldsbevakning och skapar mötesplatser för att stärka kunskapsuppbyggnaden för ett hållbart arbetsliv. Temaplattformen finansieras av Svenska ESF-rådet och har kansliet på Forte.

Europeiska socialfonden är EU:s viktigaste verktyg för att främja sysselsättningen i Europa. I Sverige förvaltas Europeiska socialfonden av Svenska ESF-rådet.

www.esf.se

Forte - Forskningsrådet för hälsa arbetsliv och välfärd är en statlig myndighet. Forte finansierar grundläggande och behovsstyrd vetenskaplig forskning för att bygga forskningsmiljöer i världsklass.

www.forte.se